

ג וְהִרְמַתֶּם מִמֶּנּוּ תְרוּמַת יְהוָה מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר: וְנָחֵשְׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם
ד כְּדָגֵן מִן־הַגֶּרֶן וּכְמִלֵּאָה מִן־הַיֶּקֶב: כֵּן תָּרִימוּ גַם־אַתֶּם תְּרוּמַת יְהוָה
ה מִכָּל מַעֲשְׂרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת־תְּרוּמַת
ו יְהוָה לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן: מִכָּל מִתְנַתִּיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל־תְּרוּמַת יְהוָה
ז מִכָּל־חֶלְבּוֹ אֶת־מִקְדָּשׁוֹ מִמֶּנּוּ: וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּהָרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ
ח וְנָחֵשְׁב לְלוּיִם כְּתִבּוּאָת גֶּרֶן וְכְתִבּוּאָת יֶקֶב: וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל־מְקוֹם
ט אַתֶּם וּבְיָתְכֶם כִּי־שָׂכָר הוּא לָכֶם חֶלֶף עֲבַדְתֶּם בְּאֵהָל מוֹעֵד: וְלֹא־תִשְׂאוּ
עָלֶיךָ חֶטָּא בְּהָרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת־קֹדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא
י תַחֲלִלּוּ וְלֹא תָמוּתוּ:

מפטיר

ט, וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה צו חֻקַּת
יְהוָה לֵאמֹר דְּבַר | אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר
יא אֵין־בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עַל: וְנָתַתָּם אֹתָהּ אֶל־אַלְעָזָר הַכֹּהֵן
יב וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשַׁחַט אֹתָהּ לִפְנָיו: וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן

תרגום אונקלוס

וּתְפָרְשׁוֹן מִנִּיה אֲפָרְשׁוּתָא קֳדָם יי מַעֲשֵׂרָא מִן מַעֲשֵׂרָא: ג וַיִּתְחַשֵּׁב לָכוֹן אֲפָרְשׁוּתָכוֹן כַּעֲבוּרָא מִן אֲדָרָא וּכְמִלֵּאָתָא
ד כֵּן תְּפָרְשׁוֹן אִף אֲתוֹן אֲפָרְשׁוּתָא קֳדָם יי מִכָּל מַעֲשֵׂרֵיכוֹן דְּתַסְבּוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתַתְּנוֹן מִנִּיה ית
ה אֲפָרְשׁוּתָא קֳדָם יי לְאַהֲרֹן כֹּהֵנָא: ה מִכָּל מִתְנַתִּיכוֹן תְּפָרְשׁוֹן ית כָּל אֲפָרְשׁוּתָא קֳדָם יי מִכָּל שׁוּפְרִיָּה ית קוֹדֵשִׁיה מִנִּיה:
ו וְתִימַר לְהוֹן בְּאֲפָרְשׁוּתָכוֹן ית שׁוּפְרִיָּה מִנִּיה וַיִּתְחַשֵּׁב לְלִיּוּאֵי כַּעֲלֵלָת אֲדָרָא וּכַעֲלֵלָת מַעֲצֵרָתָא: ז וַיִּתְּכִלוֹן יתִּיה
ח בְּכָל אֲתַר אֲתוֹן וְאִנְשׁ בְּתִיכוֹן אֲרִי אֲגָרָא הוּא לָכוֹן חֶלֶף פּוֹלְחָנָכוֹן בְּמִשְׁכַּן זְמָנָא: ח וְלֹא תִקְבְּלוֹן עֲלוּהֵי חֻבָּא
בְּאֲפָרְשׁוּתָכוֹן ית שׁוּפְרִיָּה מִנִּיה וַיִּתְּ קוֹדֵשִׁיא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תַחֲלוֹן וְלֹא תָמוּתוֹן:

ט וּמִלִּיל יי עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמִימַר: י דָּא גִזִּירַת אֲוִרִיתָא דְּפָקִיד יי לְמִימַר מִלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּיִסְבּוֹן לָךְ תּוֹרַתָא סְמוּקְתָא שְׁלֵמָתָא דְּלִית בָּהּ מוּמָא דְּלֹא סָלִיק עָלָה נִירָא: יא וְתַתְּנוֹן יתִּיה
לְאַלְעָזָר כֹּהֵנָא וַיִּפִּיק יתִּיה לְמִבְרָא לְמִשְׁרִיתָא וַיְכּוּס יתִּיה קְדָמוּהֵי: יב וַיִּסַּב אֶלְעָזָר כֹּהֵנָא

פירוש רש"י

סדר יז (ג) וְנָחֵשְׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כְּדָגֵן מִן הַגֶּרֶן. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שְׁלָכֶם אֲסוּרָה לְזָרִים וּלְטֹמְאִים, וְחִיבִין עָלֶיהָ מִיתָה וְחִמְשׁ, כְּתוּמָה גְּדוּלָּה שְׁנִקְרָאת 'רֵאשִׁית דָּגָן' מִן הַגֶּרֶן: וּכְמִלֵּאָה מִן הַיֶּקֶב. כְּתוּמַת תִּירוּשׁ וַיִּצְהַר הַנְּטִילָת מִן הַיֶּקֶבִּים: מִלֵּאָה. לְשׁוֹן בְּשׁוּל תְּבוּאָה שְׁנִתְמַלְאָת: יֶקֶב. הוּא הַבּוֹר שֶׁלִּפְנֵי הַגֹּת, שֶׁהָיָן יוֹרֵד לְתוֹכוֹ; וְכָל לְשׁוֹן 'יֶקֶב' – חֲפִירַת קֶרֶקַע הוּא, וְכֵן 'יֶקֶבִי הַמֶּלֶךְ' (תִּיר עֶשֶׂר, זְכַרְיָה, כ:לג) – הוּא יָם אֲוִקִּינּוֹס, חֲפִירָה שֶׁחִפֵּר מִלְּכּוֹ שֶׁל עוֹלָם: (ד) כֵּן תָּרִימוּ גַם אַתֶּם. כְּמוֹ שִׁישְׁרָאֵל מְרִימִים מִגִּרְנָם וּמִיֶּקֶבֵּיהֶם, 'תָּרִימוּ גַם אַתֶּם' מִמַּעֲשֵׂר שְׁלָכֶם, כִּי הוּא נִחְלָתְכֶם: (ה) מִכָּל מִתְנַתִּיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל תְּרוּמַת ה'. בְּתוּמָה גְּדוּלָּה הַכְּתוּב מְדַבֵּר. שְׂאֵם הַקֳּדִים לֹא אֵת הַכֹּהֵן בְּכָרִי, וְקִבֵּל מַעֲשְׂרוֹתָיו קֳדָם שִׁטֵּל כֹּהֵן תְּרוּמָה גְּדוּלָּה מִן הַכְּרִי, צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ הַלֹּאִי מִן הַמַּעֲשֵׂר תַּחֲלָה אַחַד מִחֲמִשִּׁים לְתוּמָה גְּדוּלָּה, וַיַּחֲזֹר וַיַּפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר: (ו) בְּהָרִימְכֶם אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ. לְאַחַר שֶׁתָּרִימוּ

יז

חקת מדמה באצבעו והזה אל-נכח פני אהל-מועד מדמה שבע פעמים:

יג ושרף את-הפרה לעיניו את-ערה ואת-בשרה ואת-דמה על-פרשה
יד ושרף: ולקח הכלן עץ ארז ואזוב ושני תולעת והשליך אל-תוך שרפת
טו הפרה: וכבס בגדיו הכלן ורחץ בשרו במים ואחר יבא אל-המחנה
טז וטמא הכהן עד-הערב: והשרף אתה וכבס בגדיו במים ורחץ בשרו
יז במים וטמא עד-הערב: ואסף | איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ
למחנה במקום טהור והיתה לעדת בני-ישראל למשמרת למי נדה
יח חטאת הוא: וכבס האסף את-אפר הפרה את-בגדיו וטמא עד-הערב
יט והיתה לבני ישראל ולגר הגר בתוכם לחקת עולם: הנגע במת
כ לכל-נפש אדם וטמא שבעת ימים: הוא יתחטא-בו ביום השלישי
וביום השביעי יטהר ואם-לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי
כא לא יטהר: כל-הנגע במת בנפש האדם אשר-ימות ולא יתחטא
את-משכן יהוה טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל כי מי נדה לא-זרק
כב עליו טמא יהיה עוד טמאתו בו: זאת התורה אדם כי-ימות באהל
כג כל-הבא אל-האהל וכל-אשר באהל יטמא שבעת ימים: וכל כלי

תרגום אונקלוס

מדמה באצבעיה וידי לקביל אפי משכן זמנא זמנין: יג ויוקיד ית תורתא לעינוהי ית משפה וית בשרה
יית דמה על אוכלה יוקיד: יד ויסב כהנא אעא דארזא ואיזובא וצבע זהורי וירמי לגו יקידת תורתא: טו ויצבע
לבושוהי כהנא ויסחי בשריה במיא ובתר כן ייעול למשריתא ויהי מסאב כהנא עד רמשא: טז ודמוקיד יתה יצבע
לבושוהי במיא ויסחי בשריה במיא ויהי מסאב עד רמשא: יז ויכנוש גבר דכי ית קטמא דתורתא ויצנע מברא
למשריתא באתר דכי ותהי לכנשתא דבני ישראל למטרא למי אדיותא חטאת היא: יח ויצבע דכניש ית קטמא
דתורתא ית לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא ותהי לבני ישראל ולגיריא דיתגירון ביניהון לקים עלם: יט דיקרב
במיתא לכל נפשא דאנשא ויהי מסאב שבעא יומין: כ הוא ידי עלוהי ביומא תליתאה וביומא שביעאה ידכי ואם לא
ידי עלוהי ביומא תליתאה וביומא שביעאה לא ידכי: כא כל דיקרב במיתא בנפשא דאנשא דימות ולא ידי עלוהי ית
משכנא די סאיב וישתיצי אנשא ההוא מישראל ארי מי אדיותא לא אודריקו עלוהי מסאב יהי עוד סאובתיה ביה:
כב דא אוריתא אנש ארי ימות במשכנא כל דעליל למשכנא וכל דמשכנא יהי מסאב שבעא יומין: כג וכל מאן

פירוש רש"י

(יב) אל נכח פני אהל מועד. עומד במזרחת של
ירושלים ומתכונן ורואה פתחו של היכל בשעת
הזאת הדם: (טו) אל המחנה. למחנה שכינה;
שאינ טמא משלח חוץ לשתי מחנות אלא זב
ובעל קרי ומצרע: וטמא הכהן עד הערב. סרסוהו
ודרשהו: וטמא עד הערב 'ואחר יבא אל
המחנה': (יז) והניח מחוץ למחנה. לשלשה חלקים
מחלקה: אחד נתן בהר המשחה, ואחד מתחלק
לכל המשמרות, ואחד נתן בחיל: זה של משמרות
היה חוץ לעזרה, לטל ממנו בני העירות וכל
הצריכין לטהר, וזה שבהר המשחה – כהנים
גדולים לפרות אחרות מקדשין הימנו, וזה
שבחיל נתון למשמרת – מגזרת הכתוב,

שנאמר 'והיתה לעדת בני ישראל למשמרת':
למי נדה. למי הזיה, כמו 'וידו אבן בי' (איכה, קינה
ג:ג), 'לידות את קרנות הגוים' (תרי עשר, זכריה,
טז:כב) – לשון זריקה: חטאת הוא. לשון חטוי
כפשוטו; ולפי הלכותיו קראה הכתוב 'חטאת',
לומר שהיא כקדשים, לאסר בהנאה:
(כ) הוא יתחטא בו. באפר הזה: (כא) במת
בנפש. ואיזה מת? של נפש 'האדם' להוציא נפש
בהמה, שאין טמאתה צריכה הזאה. דבר
אחר: 'בנפש' זו רביעית דם: את משכן ה' טמא. אם
נכנס לעזרה אפלו בטבילה, בלא הזאת שלישי
ושביעי: עוד טמאתו בו. אף על פי שטביל: (כב) כל
הבא אל האהל. בעוד שהמת בתוכו: (כג) וכל כלי

ההפטר (ישעיה כה:יא-כד) פותחת נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו אם-אתן את-דגנך עוד מאכל לאיביך ואם-ישתו בני-
נכר תירושך אשר יגעת בו: כי מאספיו יאכלוהו והללו את-ה' ומקבציו ישתהו בחצרות קדשי:

יז כד פתוח אשר אין-צמיד פתיל עליו טמא הוא: וכל אשר-יגע על-פני חקת השדה בחלל-חרב או במת או-בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת כה ימים: ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים כו אל-כלי: ולקח אזוב וטבל במים איש טהור והזה על-האהל ועל-כל-הכלים ועל-הנפשות אשר היו-שם ועל-הנגע בעצם או בחלל כז או במת או בקבר: והזה הטהור על-הטמא ביום השלישי וביום השביעי וחסאו ביום השביעי וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב: כח ואיש אשר-יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההוא מתוך הקהל כי כט את-מקדש יהוה טמא מי נדה לא-זרק עליו טמא הוא: והיתה להם לחקת עולם ומזה מ-הנדה יכבס בגדיו והנגע במי הנדה יטמא ל עד-הערב: וכל אשר-יגע-בו הטמא יטמא והנפש הנגעת תטמא עד-הערב:

תרגום אונקלוס

דחסף פתיח דלית מגופת שיע מקף עלוהי מסאב הוא: כז וכל דיקרב על אפי חקלא בקטיל חרבא או במיתא או בגרמא דאנשא או בקברא יהי מסאב שבעא יומין: כח ויסבון לדמסאב מעפר יקידת חטאת ויתנון עלוהי מי מבוע למאן: כו ויסב איזובא ויטבול במיא גבר דכי וידי על משכנא ועל כל מניא ועל נפשיתא דהוו תמן ועל דיקרב בגרמא או בקטילא או במיתא או בקברא: כז וידי דכיא על מסאבא ביומא תליתא וביומא שביעא וידפיניה ביומא שביעא ויצבע לבושוהי ויסחי במיא וידפי ברמשא: כח וגבר דיסתאב ולא ידי עלוהי וישתיצי אנשא ההוא מגו קהלא ארי ית מקדשא די סאיב מי אדיותא לא אדריקו עלוהי מסאב הוא: כט ותהי להון לקים עלם ודמדי מי אדיותא יצבע לבושוהי ודיקרב במי אדיותא יהי מסאב עד רמשא: ל וכל דיקרב ביה מסאבא יהי מסאב ואנש דיקרב ביה יהי מסאב עד רמשא: פירוש רשי

נזמי הזהב לעגל משלהם, כך יביאו זו לכפרה משלהם: פרה אדמה. משל לכן שפחה שטנף פלטין של מלך. אמרו: תבא אמו ותקנח הצואה; כך תבא פרה ותכפר על העגל: אדמה. על שם 'אם יאדימו כתולע' (ישעיה א:יח), שהחטא קרוי אדם: תמימה. על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין – תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם: לא עלה עליה על. כשם שפרקו מעליהם על שמם: אל אלעזר הכהן. כשם שנקלהו על אהרן, שהוא כהן, לעשות העגל. ולפי שאהרן עשה את העגל, לא נתנה לו עבודה זו על ידו, שאין קטגור נעשה סגור: ושרף את הפרה. כשם ששרף העגל: עץ ארז ואזוב ושני תולעת. שלשה מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל. וארז הוא הגבוה מכל האילנות, ואזוב נמוך מכלם, סימן, שהגבוה שנתגאה וחסא – ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת, ויתכפר לו: למשמרת. כמו שפשע העגל שמור לדורות לפרענות, ואין לה פקדה שאין בה מפקדת העגל, שנאמר 'וביום פקדי ופקדתי וגו'' (שמות כה:כ). וכשם שהעגל טמא כל העוסקין בו, כך פרה טמא כל העוסקין בה, וכשם שנטהרו באפרו, שנאמר 'ויזר על פני המים וגו'' (שם כה:י), כך 'ולקחו מים חיים: מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים:

פתוח. בכלי חרס הכתוב מדבר, שאין מקבל טמאה מגבו אלא מתוכו, לפיכך אם אין מגופת צמידתו פתולה עליו יפה בחבור – 'טמא הוא'; הא אם יש צמיד פתיל עליו – טהור: פתיל. לשון מחבר בלשון ערבי, וכן 'נפתולי אלהים נפתלתי' (בראשית כז:יג) – נתחברתי עם אחותי: (כז) על פני השדה. רבותינו דרשו: לרבות גולל ודופק, ופשוטו: 'על פני השדה' שאין שם אהל, מטמא המת שם בנגיעה: (כז) וחסאו ביום השביעי. הוא גמר טהרתו: (כח) ואיש אשר יטמא וגו'. אם נאמר 'מקדש' למה נאמר 'משכן'? (לעיל פסוק כא) וכו', כדאיתא בשבועות (דף טז:). (כט) ומזה מי הנדה. רבותינו אמרו שהמזה טהור, וזה בא ללמד שהנזשא מי חטאת – טמא טמאה חמורה לטמא בגדים שעליו, מה שאין כן בנגוע; וזה שהוציאו בלשון 'מזה' – לומר לה, שאינן מטמאין עד שיהא בהן שעור הנזאה: והנגע וגו' יטמא. ואין טעון כבוס בגדים: (ל) וכל אשר יגע בו הטמא. הנה שנטמא במת 'טמא': והנפש הנגעת. בו, בטמא מת: תטמא עד הערב. כאן למדנו, שהמת אבי אבות הטמאה, והנגע בו אב הטמאה ומטמא אדם. זהו פרושה לפי משמעה והלכותיה. ומדרש אגדה העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן, וזהו: ויקחו אליה. משלהם; כשם שהם פרקו

יז לא ויבאו בני־ישראל כל־העדה מדבר־צן בתדש הראשון וישב העם צו ב חקת לב בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם: ולא־היה מים לעדה ויקהלּו לג על־משה ועל־אהרן: וירב העם עם־משה ויאמרו לאמר ולו גוענו לד בגוע אחינו לפני יהוה: ולמה הבאתם את־קהל יהוה אל־המדבר הזה לה למות שם אנחנו ובעירנו: ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אל־המקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לו לשותות: ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל־פתח אהל מועד ויפלּו על־פניהם וירא כבוד־יהוה אליהם:

לז, לח וידבר יהוה אל־משה לאמר: קח את־המטה והקהל את־העדה אתה שלישי 2 ואהרן אחיך ודברתם אל־הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן־הסלע והשקית את־העדה ואת־בעירם: ויקח משה את־המטה מ מלפני יהוה כאשר צוהו: ויקהלּו משה ואהרן את־הקהל אל־פני הסלע מא ויאמר להם שמעו־נא המרים המן־הסלע הזה נוציא לכם מים: וירם משה את־ידו ויך את־הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת

תרגום אונקלוס

לא ואתו בני ישראל כל כנשתא למדברא דצין בירחא קדמא ויטיב עמא ברקם ומיתת תמן מרים ואתקברת תמן: לב ולא הוה מיא לכנשתא ואתכנישו על משה ועל אהרן: לג ונצא עמא עם משה ואמרו למימר לוי דמיתנא במוותא דאחנא קדם יי: לד ולמא אתיתון ית קהלּא דיי למדברא הדין לממת תמן אנחנא ובעירנא: לה וילמא אסיקתונא ממצרים לאיתא יתנא לאתרא בישא הדין לא אתר כשר לבית זרע ואף לא תנין וגופנין ורמונין ומיא לית למשתי: לו ועאל משה ואהרן מן קדם קהלּא לתרע משכן זמנא ונפלו על אפיהון ואתגלי יקרא דיי להון: לז ומליל יי עם משה למימר: לח סב ית חוטרא וכנוש ית כנשתא את ואהרן אחוד ותמללון עם כיפא לעיניהון ויתין מוהי ותפיק להון מיא מן כיפא ותשקי ית כנשתא וית בעירהון: לט ונסיב משה ית חוטרא מן קדם יי כמא דפקדיה: מ וכנשו משה ואהרן ית קהלּא לקדם כיפא ואמר להון שמעו כען סרבניא המן כיפא הדין נפיק לכון מיא: מא וארים משה ית ידיה ומחא ית כיפא בחוטריה תרתין זמנין ונפקו מיא סגיאי ושתיאת פירוש רשי

(לא) כל העדה עדה השלמה, שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרוש לחיים: ותמת שם מרים. למה נסמכה פרשת מיתת מרים לפרשת פרה אדמה? לומר לך: מה קרבנות מכפרין [ויג מה פרה אדמה מכפרת], אף מיתת צדיקים מכפרת: ותמת שם מרים. אף היא כנשיקה מתה. ומפני מה לא נאמר בה 'על פי ה'?' שאינו דרך כבוד של מעלה; ובאהרן נאמר 'על פי ה' ב'אלה מסעי' (להלן ל:לח): (לב) ולא היה מים לעדה מכאן, שכל ארבעים שנה היה להם הבאר בזכות מרים: (לג) ולו גוענו. הלואי שגוענו: בגוע אחינו. במיתת אחינו בדבר, למד, שמיתת צמא מגנה ממנה: בגוע. שם דבר הוא, כמו 'במיתת אחינו', ולא יתכן לפרשו 'כשמתו אחינו', שאם כן היה לו לנקד 'בגוע': (לח) ואת בעירם. מכאן, שחס הקדוש

ברוך הוא על ממונם של ישראל: (מ) ויקהלּו וגו. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרבה: המן הסלע הזה נוציא. לפי שלא היו מכירין אותו; לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים כשנסתלק [ויג: הבאר ויג: כשנסתלקה מרים], והיו ישראל אומרים להם: 'מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים?' לך אמר להם: 'המרים' – סרבנים, לשון יוני שוטטים, מורים את מוריהם, 'המן הסלע הזה' שלא נצטוינו עליו 'נוציא לכם מים': (מא) פעמים. לפי שבראשונה לא הוציא אלא טפין, לפי שלא צוה המקום להכותו, אלא 'ודברתם אל הסלע' (פסוק לח), והם דברו אל סלע אחר ולא הוציא. אמרו: שמא צריך הוא להכות כבראשונה, שנאמר 'והכית בצור' (שמות יג:טו)? ונודמן להם אותו סלע והכוהו:

מפתח סדרי התנך באר מרים: ארבעה ראשי סדרים מלמדים שמפתח גשמים בידי ה'. ראש סדר טז במלכים וירא כל־העם ויפלּו על־פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים: בירמיה (ח:א) ה'יש בהבלי הגוים מגשמים ואם־השמים יתנו רבבים הלא אתה־הוא ה' אלהינו ונקוה־לך כִּי־אתה עשית את־כָּל־אלה: וביחזקאל (כא:א) ונתתִי אותם וסביבות גבעתי ברכה והורדתי הגשם בעתו גשמי ברכה יהיו: ובאיוב (ח:א) התשלח ברכים וילכו ויאמרו לך הננו:

יז מִבְּהֶעֶדָה וּבְעִירָם: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן צֹט חקת

יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ
מִגְ אֶת־הַקֹּהֶל הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם: הֲמָה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ

יח א בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה וַיִּקְדָּשׁ בָּם: וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה ק רביעי ג

מִלֵּאכִים מִקֹּדֶשׁ אֶל־מִלֶּךְ אֲדֹם כֹּה אָמַר אַחִיד יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת
ב כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצָּאָתָנוּ: וַיִּרְדּוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרִימָה וַנָּשָׁב בַּמִּצְרִים
ג יָמִים רַבִּים וַיִּרְעוּ לָנוּ מִצְרִים וּלְאֻבְתֵּינוּ: וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁמַע
קִלְנוּ וַיִּשְׁלַח מִלֶּאךְ וַיִּצְאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בַּקֹּדֶשׁ עִיר קִצָּה
ד גְּבוּלָה: נַעֲבְרָה־נָא בָּאֲרָצָה לֹא נַעֲבֹר בַּשָּׂדֶה וּבַכָּרִם וְלֹא נִשְׁתֶּה מִי בְּאֵר
ה דֶּרֶךְ הַמִּלֶּךְ נֵלֶךְ לֹא נִטָּה יָמִין וּשְׂמָאוֹל עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבוּלָה: וַיֹּאמֶר

תרגום אונקלוס

כַּנְשָׁתָא וּבְעִירָהוֹן: מִבְּ וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה וְלֵאחֲרָיו חֲלָף דְּלֹא הִימָנְתִּין בְּמִימְרֵי לְקַדְשׁוֹתֵי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכִין
לֹא תַעֲלוֹן ית קֹהֶלָא הַדִּין לְאַרְעָא דִּיהִבִּית לְהוֹן: מִגְ אֲנֹן מִי מִצְוֹתָא דִּנְצֻוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קָדָם יי וְאַתְקַדְשׁ
בְּהוֹן: א וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֲזַגְדִּין מִרְקָם לֹת מִלְכָּא דְּאֲדֹם כְּדָנָן אָמַר אַחֲוִיד יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ ית כָּל עֲקִתָּא
דְּאַשְׁכַּחְתָּנָא: ב וַנַּחֲתוּ אֲבִיחְתָּנָא לְמִצְרַיִם וַיִּתִּיבְנָא בַּמִּצְרַיִם יוֹמִין סְגִיָּאִין וְאֲבִאִישׁוּ לָנָא מִצְרָאִי וְלֹאֲבִיחְתָּנָא: ג וַצִּלִּינָא
קָדָם יי וְקָבִיל צִלּוֹתָנָא וַיִּשְׁלַח מִלְכָּא וְאַפְקִנָא מִמִּצְרַיִם וְהָא אֲנַחְתָּא בְּרָקָם קִרְתָּא דְּבִסְטָר תַּחוּמָּךְ: ד נַעֲבֹר כַּעַן בָּאֲרָצָה
לֹא נַעֲבֹר בַּחֲקֵל וּבַכָּרִם וְלֹא נִשְׁתֵּי מִי גֻבּ בָּאוֹרַח מִלְכָּא נִיזִיל לֹא נִסְטִי לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא עַד דְּנַעֲבֹר תַּחוּמָּךְ: ה וַאֲמַר

פירוש רש"י

סדר יח (א) אַחִיד יִשְׂרָאֵל. מֶה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאֵן
אַחֲוָה? אֵלָּא אָמַר לוֹ: אַחִים אֲנַחְנוּ בְּנֵי אֲבֵרָהָם,
שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ 'כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ' (בראשית יב:יג),
וְעַל שֶׁנִּינוּ הָיָה אוֹתוֹ הַחוּב לְפָרְעוֹ: אַתָּה יָדַעְתָּ
אֵת כָּל הַתְּלָאָה. לְפִיכָךְ פָּרַשׁ אֲבִיכֶם מֵעַל אֲבִינוּ
שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיִּלָּךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אַחֲוָה' (שם לב:כז)
– מִפְּנֵי שֹׁטֵר חוּב הַמָּטָל עֲלֵיהֶם וְהִטִּילוּ עַל יַעֲקֹב:
(ב) וַיִּרְעוּ לָנוּ. סָבְלָנוּ צָרוֹת רַבּוֹת: וְלֹאֲבִיחְנוּ. מִכָּאֵן,
שֶׁהָאֲבוֹת מִצְרַעֲרִים בִּקְבֹר כִּשְׁפָרְעֻנוֹת בָּאָה עַל
יִשְׂרָאֵל: (ג) וַיִּשְׁמַע קִלְנוּ. בִּפְרָכָה שֶׁבִּרְכָנוּ אֲבִינוּ
'הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב' (בראשית כד:כב) – שֶׁאֵנוּ צוֹעֲקִים
וְנִנְעָנִים: מִלֶּאךְ. זֶה מֹשֶׁה מִכָּאֵן שֶׁהִנְבִּיאִים קְרוּיִין
מִלֵּאכִים, וְאוֹמֵר 'וַיְהִיו מַלְעָכִים בְּמִלְכָּאֵי הָאֱלֹהִים'
(דברי הימים כה:לח): (ד) נַעֲבְרָה נָא בָּאֲרָצָה. אֵין לָךְ
לְעוֹרֵר עַל הִירְשָׁה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּשֶׁם
שֶׁלֹּא פָרַעְתָּ הַחוּב; עֲשֵׂה לָנוּ עֶזֶר מַעֲט לְעֹבֵר
דֶּרֶךְ אֲרָצָה: וְלֹא נִשְׁתֶּה מִי בְּאֵר. 'מִי בּוֹרוֹת' הָיָה
צָרִיךְ לוֹמַר! אֵלָּא כֹךְ אָמַר מֹשֶׁה: 'אַף עַל פִּי שִׁישׁ
בִּידֵינוּ מִן לֵאכֹל וּבָאֵר לִשְׁתוֹת, לֹא נִשְׁתֶּה מִמֶּנּוּ
אֵלָּא נִקְנָה מִכֶּם אֲכָל וּמִים לְהִנָּתֵחֶם'. מִכָּאֵן,
לֵאכֹסְנָאֵי שִׁישׁ בִּידוֹ לֵאכֹל, יִקְנָה מִן הַחֲנוּנִי,
כִּדִּי לְהִנּוֹת אֵת אֲשִׁפּוּזוֹ: דֶּרֶךְ הַמִּלֶּךְ נֵלֶךְ וְגו'. אָנוּ
חוֹסְמִים אֵת בְּהִמָּתָנוּ וְלֹא יִטּוּ לָכָאֵן וּלְכָאֵן לֵאכֹל:

(מִבְּ) יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי. גִּלְהַ הַכְּתוּב שְׂאֵלֻלִי
חֲטָא זֶה בְּלִבְד, הָיוּ נִכְנָסִין לְאֶרֶץ, כִּדִּי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ
עֲלֵיהֶם: 'כַּעֲזוֹן שְׂאֵר דּוֹר הַמִּדְבָּר, שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם
שֶׁלֹּא יִכְנָסוּ, כֹךְ הָיָה עֲזוֹן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן'. וְהִלֵּא
'הִצָּאֵן וּבִקֵּר יִשְׁחָט' (לעיל יז): קִשָּׁה מִזֹּו? אֵלָּא לְפִי
שֶׁבִּסְתֵּר – חֲסֹךְ עָלָיו הַכְּתוּב, וְכָאֵן, שֶׁבִּמְעַמְד כָּל
יִשְׂרָאֵל – לֹא חֲסֹךְ עָלָיו הַכְּתוּב, מִפְּנֵי קְדוּשַׁת הַשֵּׁם:
לְהַקְדִּישֵׁנִי. שְׂאֵלוֹ דְּבִרְתָּם אֵל הַסֵּלַע וְהוֹצִיא, הָיִיתִי
מִקְדָּשׁ לְעֵינֵי הַעֲדָה, וְאוֹמְרִים: 'מֶה סֵלַע זֶה, שְׂאֵינוּ
מִדְבָּר וְאֵינוּ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוּ צָרִיךְ לְפָרְנֶסָה – מִקֵּים
דְּבוּרוֹ שֶׁל מְקוֹם, קֵל וְחֶמֶר אָנוּ: לָכֵן לֹא
תָבִיאוּ. בְּשִׁבּוּעָה, כְּמוֹ 'וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֲלִי'
(שְׁמוּאֵל ב:מא), נִשְׁבַּע בְּקִפְיָצָה, כִּדִּי שֶׁלֹּא יִרְבוּ
בְּתַפְלָה עַל כֹךְ: (מִגְ) הֲמָה מִי מְרִיבָה. הֵם הַנִּזְכָּרִים
בְּמִקּוֹם אַחֵר, אֵת אֵלוֹ רָאוּ אֲצִטְגִּנִי פָרַעְהָ,
שֶׁמוֹשִׁיעַן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לֹקָה בְּמִים, לָכֵךְ גִּזְרוּ: 'כָּל
הַבֶּן הַיָּלֹד הַיֹּאֲרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ' (שְׁמוֹת א:כב): וַיִּקְדָּשׁ
בָּם. שִׁמְתוֹ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל יָדָם. שֶׁכִּשְׁהַקְדוּשׁ
בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה דִין בְּמִקְדָּשׁוֹ הוּא יִרְאוּ
וּמִתְקַדָּשׁ עַל הַבְּרִיּוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר 'נִזְרָא אֱלֹהִים
מִמִּקְדָּשֶׁיךָ' (תהלים סדר ט פסוק לו, מִזְמוֹר טו שְׁלֹנוּ פִּסּוֹק לו)
וְכֵן הוּא אוֹמֵר 'בְּקִרְבִּי אֶקְדָּשׁ' (ויקרא י:ט):

מפתח סדרי התנ"ך בעקבות ההפטרה קושר רבי ינאי בין וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מִלֵּאכִים (בראשית לא) לראש סדר יח
כאן: אֲזַ לְשׁוֹן רַבָּה אֲשֶׁר שָׁמַר תָּם / וַיִּשְׁלַח אֶל אַחַד דְּבָרֵי מִכְתָּם [מִכְתָּם=מִן וְתָם] ... גַּם מִזְקָנִים אֲזַ נְתִיבוֹנָן / עֲנִיו
בַּעֲנוּוָה וְכֵן נִתְחַנֵּן ... הֵהוּא אָמַר כֹּה אָמַר עֲבָדְךָ / וְהָה נָם כֹּה אָמַר אַחֲדֵךְ הַדָּךְ [וראה בהארה בסוף הסדר]

יח ו אליו אָדֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶן־בַּחֲרֵב אֵצֶא לְקִרְאָתְךָ: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲקֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמַּסְלָה נַעֲלָה וְאִם־מִימֶיךָ נִשְׁתָּה אֲנִי וּמִקְנִי וְנָתַתִּי מִכְרָם ז רק אֵין־דָּבָר בְּרַגְלִי אֶעֱבֹרָה: וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אָדֹם לְקִרְאָתוֹ בָּעַם ח כָּבֵד וּבִיד חֲזָקָה: וַיִּמָּאֵן | אָדֹם נָתַן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֹבֵר בְּגִבּוֹלוֹ וַיִּטּ יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו:

ט, ו יִסְעֻוּ מִקֶּדֶשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה הָר הָהָר: וַיֹּאמֶר יְהוָה קֹא חֲמִישִׁי 3 ד א אל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהַר הָהָר עַל־גִּבּוֹל אֶרֶץ־אֲדָוִם לֵאמֹר: יֹאסֹף אַהֲרֹן אֶל־עַמִּי כִּי לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל יב אֲשֶׁר־מָרִיתֶם אֶת־פִּי לְמִי מְרִיבָה: קח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אַלְעָזָר בָּנוֹ וְהַעֲלֵ אֹתָם הָר הָהָר: וְהַפֹּשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְהַלְבַּשְׁתָּם אֶת־אַלְעָזָר בָּנוֹ יד וְאַהֲרֹן יֹאסֹף וּמֵת שָׁם: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הָר הָהָר טו לְעִינֵי כָל־הָעֵדָה: וַיִּפְשֹׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם אֶת־אַלְעָזָר בָּנוֹ וַיִּמָּת אַהֲרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאַלְעָזָר טז מִן־הָהָר: וַיֵּרְאוּ כָל־הָעֵדָה כִּי גֹעַ אַהֲרֹן וַיִּכְּסוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם

תרגום אונקלוס

ליה אָדֹמָאָה לֹא תַעֲבֹר בְּתַחֲוִמֵי דְלִמָּא בְּדִקְטָלִין בְּחֶרֶבָא אָפּוֹק לְקִדְמוּתָךְ: וַיֹּאמְרוּ לִיה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֹרַח כְּבִישָׁא נִסְק וְאִם מִיָּד נִשְׁתִּי אָנָּה וּבְעִירִי וְאַתִּין דְּמִיהוֹן לְחוּד לִית פִּתְגָם בִּיש בְּרַגְלִי אֶעֱבֹר: ז וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וּנְפִק אָדֹמָאָה לְקִדְמוּתִיהָ בְּחִיל רַב וּבִיד תְּקִיפָא: ח וְסָרִיב אָדֹמָאָה לֹא שָׁבַק יִת יִשְׂרָאֵל לְמַעַבְר בְּתַחֲוִמִּיהָ וּסְטָא יִשְׂרָאֵל מְלוּתִיהָ: ט וּנְטָלוּ מֶרְקָם וְאָתוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְהוֹר טוֹרָא: י וַיֹּאמֶר יִי לְמֹשֶׁה וְלֹאֲהֲרֹן בְּהוֹר טוֹרָא עַל תַּחֲוִם אֶרֶץ אֲדָוִם לְמִימֶר: יא יִתְכַנֵּיִשׁ אַהֲרֹן לְעַמִּיהָ אֲרִי לֹא יַעֲזֹל לְאֶרֶץ דִּיהֶבִית לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דְּסָרִיבְתוֹן עַל מִימְרֵי לְמִי מַצּוּתָא: יב דָּבַר יִת אַהֲרֹן וְיִת אֶלְעָזָר בְּרִיה וְתַסִּיק יִתְהוֹן לְהוֹר טוֹרָא: יג וְתַשְׁלַח יִת אַהֲרֹן יִת לְבוּשׁוֹהִי וְתַלְבִּישׁוֹנוֹן יִת אֶלְעָזָר בְּרִיה וְאַהֲרֹן יִתְכַנֵּיִשׁ וַיְמֹת תַּמָּן: יד וְעַבְד מֹשֶׁה כְּמָא דְּפָקִיד יִי וּסְלִיקוּ לְהוֹר טוֹרָא לְעִינֵי כָל כְּנִשְׁתָּא: טו וְאַשְׁלַח מֹשֶ�ה יִת אַהֲרֹן יִת לְבוּשׁוֹהִי וְאַלְבִּישׁ יִתְהוֹן יִת אֶלְעָזָר בְּרִיה וַיְמִית אַהֲרֹן תַּמָּן בְּרִישׁ טוֹרָא וְנָחַת מֹשֶׁה וְאַלְעָזָר מִן טוֹרָא: טז וְחִזּוּ כָל כְּנִשְׁתָּא אֲרִי מִית אַהֲרֹן וַיִּכְּסוּ יִת אַהֲרֹן תַּלְתִּין יוֹמִין

פירוש רש"י

(ה) פֶּן בַּחֲרֵב אֵצֶא לְקִרְאָתְךָ. אֹתָם מִתְגַּאֲסִים בְּקוֹל שְׁהוֹרִישְׁכֶם אֲבִיכֶם, וְאוֹמְרִים 'וְנִצְעַק אֵל ה' וַיִּשְׁמַע קִלְנוּ', וְאֲנִי אֵצֶא עֲלֵיכֶם בְּמָה שְׁהוֹרִישְׁנִי אֲבִי [וַיִּגְ אֲבִיכֶם] 'וְעַל חֶרֶבָךְ תַּחֲיָה' (בראשית כה:ג): (ו) רַק אֵין דָּבַר. אֵין שׁוּם דָּבָר מִזִּיקָךְ: (ז) וּבִיד חֲזָקָה. בְּהִבְטָחַת זְקֻנָּנוּ 'וְהִידִים יְדֵי עֲשׂו' (בראשית כד:כב): (ט) כָּל הָעֵדָה. כָּלֶם שְׁלָמִים וְעוֹמְדִים לְכָנֶס לְאֶרֶץ, שְׁלֹא הָיָה בָּהֶן אֶחָד מְאוֹתָן שְׁנִגְזָרָה גְזָרָה עֲלֵיהֶם, שְׁכָבָר כָּלוּ מֵתֵי מִדְּבָר, וְאֵלוּ מְאוֹתָן שְׁכָתוֹב בָּהֶן 'חַיִּים כָּלְכֶם הַיּוֹם' (דברים ד:יא): הָר הָהָר. הָר עַל גְּבִי הָר, כְּתֻפּוֹת קָטָן עַל גְּבִי תֻפּוֹת גָּדוֹל. וְאַף עַל פִּי שְׁהָעֲנָן הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וּמִשׁוּהָ אֶת הָהָרִים, שְׁלֹשָׁה נִשְׁאָרוּ בָּהֶם: הָר סִינִי לְתוֹרָה, הָר הָהָר לְקִבּוּרָת אַהֲרֹן, וְהָר נָבוּ לְקִבּוּרָת מֹשֶׁה: (י) עַל גִּבּוֹל אֶרֶץ אֲדָוִם. מִגִּיד, שֶׁמִּפְנֵי שְׁנִתְחַבְּרוּ כָּאֵן לְהִתְקָרֵב לַעֲשׂו הָרָשָׁע, נִפְרָצוּ מַעֲשֵׂיהֶם וְחִסְרוּ הַצִּדִּיק הַזֶּה, וְכֵן הִנְבִּיא אוֹמֵר לִיהוֹשֻׁעַט: 'כְּהִתְחַבְּרָךְ עִם אַחֲזִיהוּ

יח כל בית ישראל: וישמע הכנעני מלך-עַרֵד יֵשֶׁב הַנֶּגֶב קב חקת

יח כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב | ממנו שבי: וידר
ישראל נדר ליהוה ויאמר אם-נתן תתן את-העם הזה בידי והחרמתי
יט את-עריהם: וישמע יהוה בקול ישראל ויתן את-הכנעני ויחרם אתהם
ואת-עריהם ויקרא שם-המקום חרמה:

כ ויסעו מהר ההר דרך ים-סוף לסבב את-ארץ אדום ותקצר נפש-העם קג ח ה ע
כא בדרך: וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות
כב במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל: וישלח יהוה

תרגום אונקלוס

כל בית ישראל: יז ושמע כנענאה מלכא דערד יתיב דרומא ארי אתא ישראל אורח מאלליא ואגית קרבא בישראל
ושבא מניה שביא: יח וקיים ישראל קים קדם יי ואמר אם ממסר תמסר ית עמא הדין בידי ואגמר ית קרויהון:
יט וקביל יי צלותיה דישראל ומסר ית כנענאה וגמר יתהון וית קרויהון וקרא שמה דאתרא חרמה: כ ונטלו מהור טורא
אורח ימא דסוף לאקפא ית ארעא דאדום ועקת נפשא דעמא באורחא: כא ואתרעם עמא קדם יי ועם משה נצו למא
אסיקתונא ממצרים לממת במדברא ארי לית לחמא ולית מיא ונפשנא עקת במנא הדין דמיכליה קליל: כב וגרי יי
פירוש רשי

שחזרו להם כשנגזרה עליהם גזרת מרגלים, שנאמר
'ויסעו המדברה דרך ים סוף' (דברים א:מ). וכאן חזרו
לאחוריהם שבע מסעות, שנאמר 'ובני ישראל נסעו
מבארת בני יעקן מוסרה שם מת אהרן' (דברים ט:ו),
וכי במוסרה מת? והלא בהר ההר מת! אלא שם
חזרו והתאבלו עליו והספידוהו כאלו הוא בפניהם;
וצא ובדק במסעות ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה
עד הר ההר: לסבב את ארץ אדום. שלא נתנם לעבר
בארצו: ותקצר נפש העם בדרך. בטרח הדרך שהקשה
להם. אמרו: עכשו היינו קרובים לפנס לארץ ואנו
חוזרים לאחורינו, כך חזרו אבותינו ונשתהו
שלשים ושמונה שנה עד היום! לפיכך קצרה נפשם
בענוי הדרך. ובלשון לעז אנקרוטלור; ולא יתכן לומר
'ותקצר נפש העם בדרך' – בהיותם בדרך, ולא פרש
בו במה קצרה, שכל מקום שתמצא קצור נפש
במקרא, מפרש שם במה קצרה, כגון 'ותקצר נפשי
בהם' (תרי עשר, זכריה, יט:לח), וכגון 'ותקצר נפשו
בעמל ישראל' (שופטים ח:טז); וכל דבר הקשה על
אדם, נופל בו לשון 'קצור נפש', כאדם שהטרח בא
עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר, ואין לו
מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער; ובדבר
המטריח נופל לשון גדל, שגדול הוא וכבד על
האדם, כגון 'וגם נפשם בחלה בי' (בנבואת זכריה שם) –
גדלה עלי, 'ויגאה כשחל' (איוב ב:קכה); כללו של
פרוש: כל לשון 'קצור נפש בדבר' לשון שאין יכול
לסבלו הוא, שאין הדעת סובלתו: (כא) באלהים
ובמשה. השוו עבד לקונו: למה העליתנו. שניהם
שונים ונפשנו קצה. אף זה לשון קצור נפש ומאוס:
בלחם הקלקל. לפי שהמן נבלע באיברים קראוהו
'קלקל', אמרו: 'עתיד המן הזה שיתפח במעינו;
כלום יש ילוד אשה שמכנים ואינו מוציא?':

כל בית ישראל. האנשים והנשים; לפי שהיה אהרן
רוחף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש
לאשתו: כי גוע. אומר אני שהמתרגם 'דהא מית'
טועה הוא, אלא אם כן מתרגם 'ויראו' – ואתחזאו;
שלא אמרו רבותינו זכרונם לברכה: 'פי' זה משמש
בלשון 'דהא' אלא על מדרש שנסתלקו ענני כבוד,
וכדרכי אבהו: אל תקרי 'ויראו' אלא 'ויראו', ועל
לשון זה נופל לשון 'דהא', לפי שהיא נתינת טעם
למה שלמעלה הימנו: למה ויראו? לפי שהרי מת
אהרן. אבל על תרגום 'וחזו כל כנשתא' אין לשון
'דהא' נופל, אלא לשון 'אשר' שהוא מגזרת שמוש
'אי', שמצינו 'אם' משמש בלשון 'אשר' כמו 'ואם'
מדוע לא תקצר רוחי' (איוב ד:צא) והרבה מפרשים מזה
הלשון 'אם חרוצים ימיר' (שם ד:טז): (יז) וישמע הכנעני.
שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכו', כדאיתא
בראש השנה (דף ג). ועמלק מעולם רצועת מרדות
לישראל, מזמן בכל עת לפרענות: ישב הנגב. זה עמלק
שנאמר 'עמלק יושב בארץ הנגב' (לעיל יב:כט), ושנה
את לשונו לדבר בלשון כנען, כדי שיהיו ישראל
מתפללים להקדוש ברוך הוא לתת כנענים בידם והם
אינם כנענים. ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים
ולשונם לשון כנען, אמרו: נתפלל סתם, שנאמר 'אם'
נתן תתן את העם הזה בידי' (פסוק יח): דרך האתרים.
דרך הנגב שהלכו בה מרגלים, שנאמר 'ויעלו בנגב'
(לעיל יב:כג). דבר אחר: 'דרך האתרים' דרך התיר
הגדול הנוסע לפנייהם, שנאמר 'דרך שלשת ימים
לתור להם מנוחה' (לעיל ט:לג): וישב ממנו שבי. אינה
אלא שפחה אחת: (יח) והחרמתי. אקדיש שללם
לגבה: (יט) ויחרם אתהם. בהריגה: ואת עריהם. חרמי
גבה: (כ) דרך ים סוף. כיון שמת אהרן ובאת עליהם
מלחמה זו, חזרו לאחוריהם דרך ים סוף, הוא הדרך

יח בָּעַם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשָּׂרִפִּים וַיִּנְשְׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־רַב מִיִּשְׂרָאֵל: חקת
 כג וַיָּבֹא הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חֲטֵאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ בַּיהוָה וּבָךְ הַתַּפְּלִל
 כד אֶל־יְהוָה וַיִּסֶּר מֵעַלֵּינוּ אֶת־הַנֶּחֱשׁ וַיַּתְּפִלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם: וַיֹּאמֶר יְהוָה
 אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לָךְ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֶסֶם וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּף וּרְאָה אֹתוֹ
 כה וְחָי: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נֶחֱשׁ נְחָשֶׁת וַיִּשְׁמְהוּ עַל־הַנֶּסֶם וְהָיָה אִם־נָשַׁף הַנֶּחֱשׁ
 כו אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נֶחֱשׁ הַנֶּחֱשֶׁת וְחָי: וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּיַּחֲנוּ בְּאַבְתָּ:
 ששי כז וַיִּסְעוּ מֵאַבְתָּ וַיַּיַּחֲנוּ בְּעֵי הָעֵבְרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח
 כח, כט הַשָּׁמֶשׁ: מִשָּׁם נָסְעוּ וַיַּיַּחֲנוּ בְּנַחֲל דִּזְרֵד: מִשָּׁם נָסְעוּ וַיַּיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אֲרֻנוֹן
 אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הֵיכָא מִגְּבֹל הָאֱמֹרִי כִּי אֲרֻנוֹן גְּבֹל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין
 ל הָאֱמֹרִי: עַל־כֵּן יֹאמַר בְּסֵפֶר מִלְחָמָת יְהוָה אֶת־וְהָב בְּסוּפָהּ וְאֶת־הַנְּחָלִים

תרגום אונקלוס

בְּעָמָא ית חִיוֹן קִלְוֹן וּנְפִיתוּ ית עָמָא וּמִית עִם סְגִי מִיִּשְׂרָאֵל: כֵּן וְאַתָּא עָמָא לֹת מֹשֶׁה וַאֲמָרוּ חֲבִנָא אַרִי אַתְרַעֲמָנָא קִדָּם יִי וְעָמָד נְצִינָא צִלִי קִדָּם יִי וַיַּעֲדִי מִנָּנָא ית חוּיָא וְצִלִי מֹשֶׁה עַל עָמָא: כֵּן וַאֲמָר יִי לְמֹשֶׁה עֲבִיד לָךְ קִלְיָא וְשׁוּ יִתִּיהָ עַל אֶת וַיְהִי כָּל דִּיתְנִכִית וַיַּחֲזִי יִתִּיהָ וַיִּתְקַיֵּם: כֵּן וַעֲבַד מֹשֶׁה חוּיָא דְנֶחֱשָׁא וְשׁוּיָה עַל אֶת וְהָיָה כֵּד נְכִית חוּיָא ית גּוֹבְרָא וּמִסְתַּכַּל בַּחוּיָא דְנֶחֱשָׁא וּמִתְקַיֵּם: כֵּן וַנְּטִלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשׁוּרוּ בְּאוֹבוֹת: כֵּן וַנְּטִלוּ מֵאוֹבוֹת וְשׁוּרוּ בְּמַגְזָת עֲבָרָא בַּמִּדְבָּרָא דְעַל אֲפִי מוֹאָב מִמִּדְבָּרָא שְׁמֵשׁ: כֵּן מִתְמָן נְטִלוּ וְשׁוּרוּ בְּנַחֲלָא דִּזְרֵד: כֵּן מִתְמָן נְטִלוּ וְשׁוּרוּ מֵעֵבֶר אֲרֻנוֹן דְּבַמִּדְבָּרָא דְנִפְיָק מִתְחֻסִּים אֲמֹרָאָה אַרִי אֲרֻנוֹן תְּחוּס מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין אֲמֹרָאָה: ל עַל כֵּן יִתְאָמֶר בְּסֵפֶרָא קִרְבִּין עֲבַד יִי עַל יִמָּא דְסוּפָהּ וּגְבוּרָן

פירוש רש"י

ג:סח), 'וַיַּעַשׂ בָּרָד' (ישעיה יא:יח): הַעֲבָרִים. דֶּרֶךְ מֵעֵבֶר הָעוֹבְרִים שֵׁם אֶת הָר נָבוּ אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן, שֶׁהוּא מִפְּסִיק בֵּין אֶרֶץ מוֹאָב לְאֶרֶץ אֲמֹרִי: עַל פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ. בְּמִזְרַחָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב: (כט) מִגְּבֹל הָאֱמֹרִי. תְּחוּס, סוּף מִצָּר שְׁלָהֶם, וְכֵן 'גְּבֹל מוֹאָב', לְשׁוֹן קֶצֶה וְסוּף: מֵעֵבֶר אֲרֻנוֹן. הַקִּיפּוֹ אֶרֶץ מוֹאָב כָּל דְּרוּמָהּ וּמִזְרַחָהּ, עַד שֶׁבָּאוּ מֵעֵבֶר הַשְּׁנִי לְאֲרֻנוֹן בְּתוֹךְ אֶרֶץ הָאֲמֹרִי, בְּצִפּוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב: הֵיכָא מִגְּבֹל הָאֱמֹרִי. רְצוּעָה יוֹצֵאָה מִגְּבֹל הָאֲמֹרִי – וְהִיא שֶׁל אֲמֹרִיִּים – וְנִכְנָסֶת לְגְבֹל מוֹאָב עַד אֲרֻנוֹן, שֶׁהוּא גְבֹל מוֹאָב; וְשֵׁם חָנוּ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא בָּאוּ לְגְבֹל מוֹאָב, 'כִּי אֲרֻנוֹן גְּבֹל מוֹאָב', וְהֵם לֹא נִתְּנוּ לָהֶם רְשׁוֹת לְעֵבֶר בְּאֶרֶץ, וְאִם עַל פִּי שְׁלֹא פִּרְשָׁה מֹשֶׁה, פִּרְשָׁה יִפְתָּח: 'וְגַם אֶל מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה' (שׁוּפְטִים ח:לה), וּמֹשֶׁה רָמְזָה: 'כֹּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עָשׂוּ הַיִּשְׂבִּים בְּשַׁעֲרֵי וְהַמּוֹאָבִים הַיִּשְׂבִּים בְּעָר' (דְּבָרִים כ:כח) – מָה אֵלּוּ לֹא נִתְּנוּם לְעֵבֶר בְּתוֹךְ אֶרֶץ, אֲלֵא הַקִּיפּוֹם סָבִיב, אִם מוֹאָב כֵּן: (ל) עַל כֵּן. עַל חֲנִיָּה ז"ל וְנִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ בָּהּ 'יֹאמֶר בְּסֵפֶר מִלְחָמָת ה' כְּשֶׁמִּסְפָּרִים נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְאַבְרָהָם, יִסְפְּרוּ 'אֶת וְהָב וגו': אֶת וְהָב. כִּמוֹ 'אֶת יְהִיב'; כִּמוֹ שִׁיאָמַר מִן יַעֲד – וַעֲד, כֵּן יֹאמַר מִן יְהִיב – וְהָב, וְהָיָה יִסּוּד הוּא; כְּלוּמָר, אֶת אֲשֶׁר יְהִיב לָהֶם וְהָרְבָּה נִסִּים בֵּים סוּף: וְאֶת הַנְּחָלִים אֲרֻנוֹן. כְּשֵׁם שֶׁמִּסְפָּרִים בְּנִסִּי יָם סוּף, כֵּן יֵשׁ לְסֵפֶר בְּנִסִּי נְחָלִי אֲרֻנוֹן, שֶׁאִם כֵּן נַעֲשׂוּ נִסִּים גְּדוֹלִים. וְמָה הֵם הַנִּסִּים?

(כז) אֶת הַנְּחָשִׁים הַשָּׂרִפִּים. שְׁשׂוּרִפִּים אֶת הָאָדָם בְּאֶרֶס שְׁנִיָּהם: וַיִּנְשְׁכוּ אֶת הָעָם. יָבֹא נֶחֱשׁ שְׁלָקָה עַל הוֹצָאת דָּבָה וַיִּפְרַע מִמוֹצֵיאִי דָּבָה; יָבֹא נֶחֱשׁ שְׁכָל הַמִּינִין נִטְעָמִין לוֹ טַעַם אֶחָד, וַיִּפְרַע מִכְּפּוּיָי טוֹבָה שֶׁדָּבָר אֶחָד מִשְׁתַּנָּה לָהֶם לְכַמָּה טַעָמִים! : (כג) וַיַּתְּפִלֵּל מֹשֶׁה. מִכָּאן, לְמִי שֶׁמִּבְקָשִׁים מִמֶּנּוּ מַחֲלָה, שְׁלֹא יִהְיֶה אֲכֻזָּרִי מִלְּמַחֲלָה: (כד) עַל נֶסֶם. עַל כְּלוֹנֶס שְׁקוּרִין פִּירִיק"א בְּלַעַז, וְכֵן 'וְכִנֶּס עַל הַגְּבִיעָה' (ישעיה יב:יט), 'אֲרִים נָסִי' (שם כ:מג), 'שָׂאוּ נֶסֶם' (שם ה:כג); וְלִפִּי שֶׁהוּא גְבוּלָה לְאוֹת וְלִרְאִיָּה, קוֹרְאוּ 'נֶסֶם': כָּל הַנָּשׁוּף. אֲפִלּוּ כָּלֹב אוֹ חֲמוֹר נוֹשְׁכוּ, הָיָה נִזּוֹק וּמִתְנַנֶּה וְהוֹלֵךְ, אֲלֵא שֶׁנִּשְׁכַּת הַנֶּחֱשׁ מִמֶּהֱרַת לְהַמִּית, לָכֵךְ נֹאמַר כֵּאֵן 'וּרְאָה אֹתוֹ' – רְאִיָּה בְּעֵלְמָא, וּבְנִשְׁכַּת הַנֶּחֱשׁ נֹאמַר 'וְהִבִּיט' – וְהָיָה אִם נָשַׁף הַנֶּחֱשׁ אֶת אִישׁ וְהִבִּיט וְגו' (פסוק כה), שְׁלֹא הָיָה מִמֶּהֱרַת נָשׁוּף הַנֶּחֱשׁ לְהַתְרַפְּאוֹת, אֲלֵא אִם כֵּן מִבִּיט בּוֹ בְּכּוֹנָה. וַאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ: וְכִי נֶחֱשׁ מִמִּית אוֹ מַחֲיָה? אֲלֵא, בְּזִמָּן שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְלִין כְּלָפִי מַעֲלָה וּמִשְׁעַבְדִּין אֶת לִבָּם לְאַבְיָהֶם שֶׁבְּשָׂמִים הָיוּ מִתְרַפְּאִים, וְאִם לֹא – הָיוּ נִמּוֹקִים: (כה) נֶחֱשׁ נֶחֱשֶׁת. לֹא נֹאמַר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ שֶׁל נֶחֱשֶׁת, אֲלֵא אָמַר מֹשֶׁה: 'הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קוֹרְאוֹ נֶחֱשׁ וְאִנִּי אֶעֱשֶׂנוֹ שֶׁל נֶחֱשֶׁת', לְשׁוֹן נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן: (כו) בְּעֵי הָעֵבְרִים. לֹא יִדְעָתִי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם 'עֵיִם'; וְעֵי – לְשׁוֹן חֲרָבָה הוּא, דְּבַר הַטְּאוּט בְּמִטְאָטָא, וְהַעֲיָן בּוֹ יִסּוּד לְבִדְהָ, וְהוּא מִלְשׁוֹן 'יַעֲיִם' (לעיל

יח לא לב ארנון: ואֲשֶׁר הִנְחִילִים אֲשֶׁר נָטָה לִשְׁבֹּת עַר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב: וּמִשָּׁם חָקַת בְּאֵרָה הוּא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶסֶף אֶת־הָעָם וְאֶתְנַה לָּהֶם לֵאמֹר: ^{לג} מִיָּמִים: אַז יִשְׁיֵר יִשְׂרָאֵל קֹד ^{לד} אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלֶי בְּאֵר עֲנוּ־לָהּ: בְּאֵר חֲפְרוּהָ שְׁרִים כְּרוּהָ נְדִיבִי ^{לה} הָעָם בְּמַחֲקָק בְּמִשְׁעָנְתָם וּמִמְדָּבָר מִתְּנָה: וּמִמְתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל ^{לו} בָּמֹת: וּמִבְּמֹת הִגִּיא אֲשֶׁר בְּשֹׁדָה מוֹאָב רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְּשִׁימֹן:

תרגום אונקלוס

על נחלי ארנון: לא וּשְׁפוּף לִנְחִילָא דְּמִדְּבָרִין לְקַבִּיל לַחִיית וּמִסְתַּמִּיךְ לַתְּחוּם מוֹאָב: לֵב וּמִתְמַן אֲתִיבַת לַהוֹן בִּירָא הִיא בִּירָא דְּאָמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּנוֹשׁ יֵת עֲמָא וְאֶתִין לַהוֹן מִיָּא: לֵב בְּכִין שְׁבַח יִשְׂרָאֵל יֵת תּוֹשְׁבַחְתָּא הָדָא סְקִי בִירָא שְׁבַחוּ לָהּ: לֵב בִּירָא דְּחִפְרוּהָ רַבְרִבָּא כְּרוּהָ רִישִׁי עֲמָא סְפָרִיא בְּחוּטְרִיהוֹן וּמִמְדְּבָרָא אֲתִיבַת לַהוֹן: לֵב וּמִדְּאֲתִיבַת לַהוֹן נַחְתָּא עֲמָהוֹן לִנְחִילָא וּמִנַּחֲלִיא סְלָקָא עֲמָהוֹן לְרִמְתָּא: לוֹ וּמִרְמְתָא לַחֲלִיא דְּבַחְלִי מוֹאָב רִישׁ רִמְתָּא וּמִסְתַּכִּיא עַל אֲפִי בֵית יִשְׁמִיָּן:

פירוש רש"י

הנסים. וכן 'אז ישיר ישראל' - השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים, והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים, מה ראה לכתב כאן? אלא הענין הזה נדרש למעלה הימנו: (לד) באר חפורה. זאת היא הבאר אשר 'חפורה שרים' - משה ואהרן: במשענתם. במטה: וממדבר. נתנה להם: (לה) וממתנה נחליאל. כתרגומו: (לו) ומבמות הגיא אשר בשדה מואב. כי שם מת משה ושם בטלה הבאר. דבר אחר: 'פרוה נדיבי העם' - כל נשיא ונשיא, כשהיו חוננין, נוטל מקלו ומושיף אצל דגלו ומחנהו, ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאין לפני חנני כל שבט ושבט: במחקק. על פי משה שנקרא 'מחקק', שנאמר 'כי שם חלקת מחקק ספון' (דברים כז:כא); ולמה לא נזכר משה בשירה זו? לפי שלקה על ידי הבאר; וכיון שלא נזכר שמו של משה, לא נזכר שמו של הקדוש ברוך הוא. משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה, אומר: 'אם אוהבי שם - אני שם, ואם לאו - איני הולך!': ר'אש הפסגה. כתרגומו: 'ריש רמתא': פסגה. לשון גבה, וכן 'פסגו ארמנותיה' (תהלים סדר ו פסוק צט, מזמור מז שלנו פסוק יד) - הגביהו ארמנותיה: ונשקפה. אותה הפסגה 'על פני' המקום ששמו 'ישימן', והוא לשון מדבר, שהוא שמים; דבר אחר: 'ונשקפה' - הבאר - 'על פני הישימן', שנגנזה בימה של טבריא, והעומד על הישימן מביט ורואה כמין כברה בים והיא הבאר, כך דרש רבי תנחומא:

מפתח סדרי התנ"ך

נבואת עובדיה על אדום היא גם הפטרת סדר ל כב ראשית וישלח יעקב... אל-עשו אחיו ארצה שער שדה אדום: וגם הפטרת סדר יח כאן: וישלח משה ... אל-מלך אדום. ראש סדר ט בתרי עשר ועלו מושעים בהר ציון לשפט את-הר עשו והיתה לה המלוכה: חותם את ההפטרה. והוא פותח את הפטרת סדר ב בדברים רב-לכם סב.. אתם עבדים בגבול אחיכם בני-עשו.. וייראו מכם ונשמרתם מאד: אל-תתגורו בם כי לא-אתם לכם מארצם עד מדרך כף-רגל...

יח לז, וישלח ישראל מלאכים אל-סיחון מלך-האמרי לאמר: אעברה בארצך קח שביעי 4 i

חקת לא נטה בשדה ובכרם לא נשתה מי באר בדרך המלך נלך עד
לט אשר-נעבר גבלך: ולא-נתן סיחון את-ישראל עבר בגבלו ויאסוף סיחון
את-כל-עמו ויצא לקראת ישראל המדברה ויבא יהצה וילחם בישראל:
מ ויכהו ישראל לפי-חרב וירש את-ארצו מארנן עד-יבן עד-בני עמון
מא כי עז גבול בני עמון: ויקח ישראל את כל-הערים האלה וישב ישראל
מב בכל-ערי האמרי בחשבון ובכל-בנתיה: כי חשבון עיר סיחון מלך
האמרי הוא והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את-כל-ארצו מידו
מג עד-ארנן: על-כן יאמרו המשלים באו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון:
מד כי-אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון אכלה ער מואב בעלי במות
מה ארנן: אוי-לך מואב אבדת עם-כמוש נתן בניו פליטם ובנתיו בשבית

תרגום אונקלוס

לז ושלח ישראל אנגדין לות סיחון מלכא אמוראה למימר: לח אעבר בארעך לא נסטי בחקל ובכרם לא נשתי מי גוב
באורח מלכא ניזיל עד דנעבר תחומך: לט ולא שבק סיחון ית ישראל למעבר בתחומיה וכנש סיחון ית כל עמיה ונפק
לקדמות ישראל למדברא ואתא ליהץ ואגיח קרבא בישראל: מ ומחתי ישראל לפתגם דחרב וירית ית ארעיה מארנונא
עד יובקא עד בני עמון ארי תקיף תחומא דבני עמון: מא ונסיב ישראל ית כל קרויא האלין ויתיב ישראל בכל קרוי
אמוראה בחשבון ובכל פפרנהא: מב ארי חשבון קרתא דסיחון מלכא אמוראה היא והוא אגיח קרבא במלכא דמואב
קדמא ונסיב ית כל ארעיה מניה עד ארנון: מג על כן יימרון מתליא עולו לחשבון תבני ותשתכלל קרתא דסיחון:
מד ארי קדום תקיף כאישא נפק מחשבון עבדי קרבא כשלהביתא מקרתא דסיחון קטילו עמא דשרו בלחית מואב
כומריא דפלחין בית דחלת רמתא דארנון: מה וי לכו מואבאי אבדתון עמא דפלחין לכמוש מסר בנוהי צירין ובנתיה
פירוש רש"י

(לז) וישלח ישראל מלאכים. ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנאמר 'ואשלח מלאכים ממדבר קדמות' (דברים ב:כה); וכן 'וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום' (לעיל יח:א); וביפתח הוא אומר 'וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וגו' (שופטים ח:לה)! הכתובים הללו צריכים זה לזה: זה נועל וזה פותח, שמשה הוא ישראל וישראל הם משה; לומר לך, שנשיא הדור הוא ככל הדור, כי הנשיא הוא הכל: (לח) אעברה בארצך. אף על פי שלא נצטוו לפתח להם בשלום, בקשו מהם שלום: (לט) ולא נתן סיחון וגו' לפי שכל מלכי כנען היו מעלין לו מס, שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גיסות. כיון שאמרו לו ישראל: 'אעברה בארצך' (פסוק לח), אמר להם: 'כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם מפניכם ואתם אומרים כך': ויצא לקראת ישראל. אלו היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה יכולה לכבשה, ואם היתה סיחון בכפר חלש אין כל אדם יכול לכבשו, וכל שכן שהיה בחשבון! אמר הקדוש ברוך הוא 'מה אני מטריח על בני כל זאת לצור על כל עיר ועיר?', נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העירות, ונתקבצו כלם למקום אחד, ושם נפלו; ומשם הלכו

ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם, כי אין שם אלא נשים וטף: (מ) כי עז. ומהו חזקו? התראתו של הקדוש ברוך הוא, שאמר להם 'אל תצרו וגו' (דברים ב:יה): (מא) בנתיה. כפרים הסמוכים לה: (מב) והוא נלחם וגו'. למה הצרך לפתח? לפי שנאמר 'אל תצר את מואב' (שם ב:ח) – וחשבון משל מואב היתה – כתב לנו שסיחון לקחה מהם, ועל ידו טהרה לישראל: מידו. מרשותו: (מג) על כן. על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב: יאמרו המשלים. בלעם, שנאמר בו 'ישא משלו' (להלן כ:ט): המשלים. בלעם ובעור, והם אמרו 'באו חשבון', שלא היה סיחון יכול לכבשה והלך ושכר את בלעם לקללו, וזהו שאמר לו בלק 'כי ידעתי את אשר תברך מברך וגו' (להלן יט:ה): תבנה ותכונן. חשבון בשם סיחון להיות עירו: (מד) כי אש יצאה מחשבון. משכבשה סיחון: אכלה ער מואב. שם אותה המדינה קרוי 'ער' בלשון עברי ו'לחית' בלשון ארמי: ער מואב. ער של מואב: (מה) אוי לך מואב. שקללו את מואב שימסרו בידו: כמוש. שם אלהי מואב: נתן. הנותן את 'בניו' של מואב: פליטם. נסים ופליטים מחרב ואת בנתיו 'בשבית'

מפתח סדרי התנך ערכים בראשי הסדרים: רש"י בפסוק לז כאן מסביר את הערך החינוכי הנלמד מהפסוק שנקבע לראש סדר זה: לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור, כי הנשיא הוא הכל:

יח מו לַמֶּלֶךְ אֲמַרְי סִיחֹן: וַיָּרֶם אֲבִד חֲשֹׁבֹן עַד־דִּיבֹן וַנְּשִׁים עַד־נֹפֶח אֲשֹׁר
 מז, מח עַד־מִידְבָּא: וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֲמָרִי: וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעֲזֹר
 מט וַיִּלְכְּדוּ בְנֵי־יִירֹשׁ [וַיִּירֹשׁ] אֶת־הָאֲמָרִי אֲשֶׁר־שָׁם: וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶרֶךְ
 הנפֶשֶׁן וַיֵּצֵא עֹג מֶלֶךְ־הַנֶּפֶשֶׁן לִקְרָאתָם הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֲדָרְעִי:
 נ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֶל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בִידֶךָ נִתְּתִי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ
 נא וְאֶת־אֲרָצוֹ וַעֲשִׂיתָ לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמָרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב
 נב בְּחֲשֹׁבֹן: וַיָּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הַשְּׂאִיר־לוֹ שְׁרִיד
 נג וַיִּירָשׁוּ אֶת־אֲרָצוֹ: וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מַעֲבַר לַיַּרְדֵּן
 א יִרְחוֹ: וַיֵּרָא בָלָק בֶּן־צָפּוֹר אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה קוֹ בַּלָּק ה' יט
 ב יִשְׂרָאֵל לְאֲמָרִי: וַיֹּגֵר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הוּא וַיִּקָּץ מוֹאָב
 ג מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מְדִיָּן עֲתָה יִלְחָכוּ הַקָּהָל
 אֶת־כָּל־סִבִּיבֵיתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צָפּוֹר מֶלֶךְ
 ד לְמוֹאָב בָּעֵת הַהוּא: וַיִּשְׁלַח מְלָאכִים אֶל־בָּלָעַם בֶּן־בְּעֹזֵר פִּתְוֹרָה אֲשֶׁר

תרגום אונקלוס

בשביא למלכא אמוראח סיחון: מו פסקת מלכו מחשבון עדא שולטן מדיבון וצדיאו עד נופח דסמיד על מידבא:
 מז ויתיב ישראל בארע אמוראח: מח ושלח משה לאללא ית יעזר וכבשו כפרנהא ותריד ית אמוראח דתמן:
 מט ואתפניאו וסליקו לאורח מתנן ונפק עוג מלכא דמתנן לקדמותהון הוא וכל עמיה לאגחא קרבא לאדרעי:
 נ ואמר יי למשה לא תדחל מניה ארי בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעביד ליה כמא דעבדתא
 לסיחון מלכא אמוראח דיתיב בחשבון: נא ומחו יתיה וית בנוהי וית כל עמיה עד דלא אשתאר ליה משיזיב
 ויריתו ית ארעיה: נב ונטלו בני ישראל ושרו במישורא דמואב מעברא לירדנא דיריחו:
 א ויחזא בלק בר צפור ית כל דעבד ישראל לאמוראח: ב ודחיל מואבא מן קדם עמא לחדא ארי סגי הוא ועקת למואבאי
 מן קדם בני ישראל: ג ואמר מואב לסבי מדין כען ישיצון קהלא ית כל סחרננא כמא דמלחיה תורא ית ירוקא
 דחקלא ובלק בר צפור מלכא למואב בעדנא ההוא: ד ושלח אזגדין לות בלעם בר בעזר לפתור ארם דעל

פירוש רש"י

(מו) וַיָּרֶם אֲבִד. ומלכות שלהם: אֲבִד חֲשֹׁבֹן עַד דִּיבֹן. מלכות ועל שהיה למואב בחשבון אבד
 משה; וכן 'עד דיבן', ובתרגומו 'עד' – תרגום של
 סר, סר ניר מדיבן; 'ניר' לשון מלכות ועל ממשלת
 איש, כמו 'למען היות ניר לדויד עבדי' (מלכים יט):
 ונשים. שיי' דגושה, לשון שממה; כך יאמרו
 המושלים: 'נשים' אותם 'עד נפח', השמוננום עד
 נפח: (מח) וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעֲזֹר וְגו'. המרגלים
 לכדוה, אמרו: לא נעשה כראשונים, בטוחים אנו
 בכח תפלתו של משה להלחם: (נ) אֶל תִּירָא אֹתוֹ.
 שהיה משה ירא להלחם, שמא תעמד לו זכותו של
 אברהם, שנאמר 'ויבא הפליט' (בראשית יא:יג) – הוא
 עוג שפלט מן הרפאים, שהכו כדרלעמר וחבריו
 בעשתרות קרנים, שנאמר 'רק עוג מלך הנפֶשֶׁן
 נשאר מיתר הרפאים' (דברים ג:יח): (נא) וַיָּכּוּ אֹתוֹ.
 משה הרגו, כדאיתא בברכות בהרואה (דף נד): עקר
 טורא בר תלתא פרסי וכו':
 סדר יט (א) וַיֵּרָא בָלָק בֶּן־צָפּוֹר אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה
 יִשְׂרָאֵל לְאֲמָרִי. אמר: אלו שני מלכים שהיינו

- ח יט ויפתח הגלעדי היה גבור חיל והוא בן-אשה זונה ויולד גלעד^נ
 כ את-יפתח: ותלד אשת-גלעד לו בנים ויגדלו בני-האשה ויגרשו
 את-יפתח ויאמרו לו לא-תנחל בבית-אבינו כי בן-אשה אחרת
 כא אתה: ויברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב ויתלקטו אל-יפתח
 אנשים ריקים ויצאו עמו:
 כב, כג ויהי מימים וילחמו בני-עמון עם-ישראל: ויהי כאשר-נלחמו^{נא}
 בני-עמון עם-ישראל וילכו זקני גלעד לקחת את-יפתח מארץ טוב:
 כד, כה ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין ונלחמה בבני עמון: ויאמר
 יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי
 כו ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם: ויאמרו זקני גלעד אל-יפתח
 לכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו
 כז לראש לכל יושבי גלעד: ויאמר יפתח אל-זקני גלעד אם-משיבים
 אתם אותי להלחם בבני עמון ונתן יהוה אותם לפני אנכי אהיה לכם
 כח לראש: ויאמרו זקני-גלעד אל-יפתח יהוה יהיה שמע בינותינו
 כט אם-לא כדברך כן נעשה: וילך יפתח עם-זקני גלעד וישימו העם
 אותו עליהם לראש ולקצין וידבר יפתח את-כל-דבריו לפני יהוה
 במצפה:
 ל וישלח יפתח מלאכים אל-מלך בני-עמון לאמר מה-לי ולך כי-באת^{נב}
 לא אלי להלחם בארצי: ויאמר מלך בני-עמון אל-מלאכי יפתח כי-לקח
 ישראל את-ארצו בעלותו ממצרים מארנון ועד-היבק ועד-הירדן
 לב ועתה השיבה אתהן בשלום: ויוסף עוד יפתח וישלח מלאכים
 לג אל-מלך בני עמון: ויאמר לו כה אמר יפתח לא-לקח ישראל את-ארץ
 לד מואב ואת-ארץ בני עמון: כי בעלותם ממצרים וילך ישראל במדבר
 לה עד-ים-סוף ויבא קדשה: וישלח ישראל מלאכים | אל-מלך אדום |
 לאמר אעברה-נא בארצך ולא שמע מלך אדום וגם אל-מלך מואב
 לו שלח ולא אבה וישב ישראל בקדש: וילך במדבר ויסב את-ארץ
 אדום ואת-ארץ מואב ויבא ממזרח-שמל לארץ מואב ויחנון בעבר
 לז ארנון ולא-באו בגבול מואב כי ארנון גבול מואב: וישלח ישראל
 מלאכים אל-סיחון מלך-האמרי מלך חשבון ויאמר לו ישראל

ח לַח נַעֲבְרָה-נָא בְּאַרְצֶךָ עַד-מְקוֹמִי: וְלֹא-הֶאֱמִין סִיחּוֹן אֶת-יִשְׂרָאֵל עֹבֵר
 ט בְּגִבּוֹלוֹ וַיֹּאסֶף סִיחּוֹן אֶת-כָּל-עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בִיהֶצָה וַיִּלָּחֶם עִם-יִשְׂרָאֵל: וַיִּתֵּן
 י הוֹה אֱלֹהֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-סִיחּוֹן וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיִּכּוּם וַיִּירָשׁ
 מ יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל-אַרְץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא: וַיִּירָשׁוּ אֶת כָּל-גִּבּוֹל
 מא הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד-הַיַּבֶּק וּמִן-הַמִּדְבָּר וְעַד-הַיַּרְדֵּן: וַעֲתָה יְהוֹה | אֱלֹהֵי
 מב יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ אֶת-הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִירָשֵׁנוּ: הֲלֹא אַתָּה
 אֲשֶׁר יוֹרִישֶׁנִּי כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאַתָּה כָּל-אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוֹה
 מג אֱלֹהֵינוּ מִפְּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ: וַעֲתָה הֵטוֹב טוֹב אַתָּה מִבְּלֶק בֶּן-צִפּוֹר מֶלֶךְ
 מד מוֹאָב הַרּוֹב רֹב עִם-יִשְׂרָאֵל אִם-נִלָּחֶם נִלָּחֶם בָּם: בְּשֹׁכֵת יִשְׂרָאֵל
 בְּחֻשְׁבוֹן וּבְכִנּוֹתֶיהָ וּבְעֶרְעוֹר וּבְכִנּוֹתֶיהָ וּבְכָל-הָעָרִים אֲשֶׁר עַל-יַדִּי
 מה אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמִדּוֹעַ לֹא-הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא: וְאַנְכִּי
 לֹא-חָטַאתִי לָךְ וְאַתָּה עָשִׂה אֵתִי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט יְהוֹה הַשֹּׁפֵט
 מו הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן: וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל-דְּבָרִי
 יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו:

מז וַתְּהִי עַל-יִפְתָּח רוּחַ יְהוֹה וַיַּעֲבֹר אֶת-הַגִּלְעָד וְאֶת-מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר נג
 מח אֶת-מִצְפֵּה גִלְעָד וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עֹבֵר בְּנֵי עַמּוֹן: וַיֵּדֶר יִפְתָּח נָדָר
 מט לַיהוֹה וַיֹּאמֶר אִם-נָתַן תִּתֵּן אֶת-בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי: וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא
 מִדִּלְתִּי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוֹבֵי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוֹה
 וְהַעֲלִיתִהוּ עֲלָה:

ט א, ב וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל-בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֶם יְהוֹה בְּיָדוֹ: וַיִּכּוּם מֵעֶרְוֶעַר נד
 וְעַד-בָּאֵף מִנִּית עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אֲבֵל כְּרָמִים מִכָּה גְדוֹלָה מְאֹד וַיִּכְנָעוּ
 בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל: הספרדים והאשכנזים מסיימים כאן

ג וַיָּבֹא יִפְתָּח הַמִּצְפָּה אֶל-בֵּיתוֹ וְהִנֵּה כְתוֹ יֵצֵאת לִקְרָאתוֹ בְּתָפִים נה
 ד וּבְמַחֲלוֹת וְרַק הִיא יַחֲזִיקָה אֵין-לוֹ מִמֶּנּוּ בֶן אוֹ-בֵת: וַיְהִי כִרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ
 וַיִּקְרַע אֶת-בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר אַהֲהָ בְתִל הַכְרַע הַכְרַעְתָּנִי וְאַתָּה הָיִית בְּעֶכְרִי
 ה וְאַנְכִּי פָצִיתִי פִּי אֶל-יְהוֹה וְלֹא אוֹכַל לָשׁוּב: וַתֹּאמֶר אֵלָיו אֲבִי פָצִיתָהּ
 אֶת-פִּיךָ אֶל-יְהוֹה עָשִׂה לִּי כַּאֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּיךָ אַחֲרָי אֲשֶׁר עָשִׂה לָךְ יְהוֹה
 ו נְקָמוֹת מֵאֵיבֶיךָ מִבְּנֵי עַמּוֹן: וַתֹּאמֶר אֶל-אֲבִיהָ יַעֲשֶׂה לִּי הַדָּבָר הַזֶּה
 הֲרָפָה מִמֶּנִּי שְׁנַיִם חֲדָשִׁים וְאַלְכָה וְיִרְדַּתִּי עַל-הָהָרִים וְאַכְפֶּה עַל-כְּתוּלֵי

ט

ז' אַנְכִי ורעיתי [ורעותי]: וַיֹּאמֶר לְכִי וַיִּשְׁלַח אוֹתָהּ שְׁנֵי חֲדָשִׁים וַתֵּלֶךְ הִיא

ח' וַרְעוּתֶיהָ וַתֵּבֶךְ עַל-בְּתוּלֶיהָ עַל-הַהָרִים: וַיְהִי מִקֵּץ | שְׁנַיִם חֲדָשִׁים

וַתָּשָׁב אֶל-אָבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת-נְדָרוֹ אֲשֶׁר נָדָר וְהָיָא לֹא-יִדְעָה אִישׁ

ט' וַתְּהִי-חֹק בְּיִשְׂרָאֵל: מִיָּמַיִם | יָמִימָה תִּלְכְּנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת

לְבַת-יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי אַרְבַּעַת יָמִים בַּשָּׁנָה: הַתִּימָנִים מִסֵּי־יָמִים כֹּאן